

УДК 118.112.2'42

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ВИСЛОВЛЮВАНЬ ПОХВАЛИ (НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ)

Наталя Паламар

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська 1, м. Львів, 79000, Україна
natalja.palamar@gmail.com*

Здійснено аналіз висловлювань похвали з погляду гендерних особливостей в сучасному німецькому та українському художньому дискурсі; окреслено низку комунікативних ситуацій, виділених в залежності від гендерної приналежності ініціатора та адресата похвали; здійснено їх кількісний аналіз та опис; виявлено та описано тематичні групи, відповідно до яких реалізується похвала адресата.

Ключові слова: гендер, стать, міжгендерне спілкування, висловлювання похвали, дискурс, адресант, адресат.

У статті розглянуто висловлювання похвали з погляду гендерних особливостей в німецькій та українській мовах на базі відповідних вибірок з художньої літератури Х–ХХІ ст. Похвала є однією з мовленнєвих стратегій для реалізації позитивної думки та схвалення. Вона може реалізуватись різними типами МА, які мають комунікативну мету виразити позитивне ставлення мовця до дій, учинків, якостей адресата. Типологічні ознаки МА похвала в німецькій та українській мовах такі: щирість, об'єктивність, спонтанність і неконвенційність, особливість часової реалізації, стимуляційна функція, фактор присутності / відсутності адресата похвали в комунікативній ситуації.

У сучасній соціології під терміном “гендер” розуміють “поняття про систему ролей та відносин між жінками та чоловіками, які визначаються не біологічним походженням, а соціальним, культурним, політичним та економічним контекстами” (Vilkova, 2008, p. 42). Гендер, таким чином, стосується не просто жінок чи чоловіків, а відношень між ними, і способу соціального конструювання їхніх відносин, тобто того, як суспільство вибудовує відношення статей в соціумі. Стать – це біологічна та фізіологічна характеристика людського тіла, а гендер – це соціальна стать.

На сьогоднішній день питання вираження гендерних відносин у мові стало одним із центральних об'єктів вивчення у лінгвістиці (Вілкова, Грошев, Стребкова, Jaspersen, Klan-DeHus та інші).

На думку деяких вчених (Lakoff, Tannen), дискурс чоловіків та жінок представляє дві відносно автономні системи, які відрізняються багатьма чинниками. До числа вагомих гендерних особливостей мовленнєвої поведінки відносять, як правило, те, що чоловіки завжди прямі у своїх висловлюваннях, жінки ж надають перевагу непрямій формі вираження

(Sacher-Masoch, 1989, p. 41). Чоловіки висловлюються активно і предметно, зберігаючи змагальний та конфліктний стиль. Чоловіче спілкування відрізняється емоційною стриманістю. Жінки вільніше повніше висловлюють свої почуття та емоції, у них виникає потреба ділитися з кимось своїми переживаннями; вони також здатні до співпереживання (Vasevych, 2004, p. 113).

Згідно із нашими дослідженнями, гендерний фактор має вплив і на висловлювання похвали. Наступна таблиця ілюструє кількісну варіативність висловлювань похвали німецької та української вибірок в чотирьох типах ситуацій, виділених в залежності від гендерної приналежності ініціатора та адресата похвали (див. табл. 1).

Таблиця 1

Кількісна характеристика висловлювань похвали: гендерний аспект

Адресант-адресат	Число висловлювань похвали в німецькій вибірці	Число висловлювань похвали в українській вибірці
Ж-Ж	54 (5,5%)	48 (5%)
Ж-Ч	203 (20,8%)	166 (17,4%)
Ч-Ж	180 (18,4%)	187 (19,6%)
Ч-Ч	540 (55,4%)	551 (57,8%)
Загальна кількість	973 (100%)	952 (100%)

Із зазначеної таблиці можемо зробити наступні висновки: жінка виступає адресантом похвали у 26,3% проаналізованих випадків німецької вибірки та у 22,4% – української вибірки. Жінку, як адресата похвали, зустрічаємо у 23,9% випадків німецької вибірки та 24,6% – української вибірки. Відповідними показниками для чоловіків є – 73,8% та 76,2% (німецька вибірка), 77,4% та 75,2% в українській вибірці. Таким чином, чоловіки в обох досліджених культурах звертаються до похвали значно частіше, ніж жінки – 73,8% (німецька вибірка), 75,2% (українська вибірка) – 26,3% (німецька вибірка), 22,4% (українська вибірка). Слід також зазначити, що чоловіки в обох культурах адресують її значно частіше представникам своєї статі, ніж жінкам (18,4%, 19,6%). Відсоток реалізації похвали між жінками низький як в німецькій, так і в українській культурах (5,5%; 5%). У пропонованому дослідженні 39,2% (німецька вибірка) та 37% (українська вибірка) висловлювань похвали зафіксовано в ситуаціях міжгендерного спілкування. У дослідженні змішаних пар в німецькій та українській культурах спостерігаються деякі відмінності: згідно з пропонованою вибіркою у німецькій мові жінки дещо частіше реалізують похвалу чоловікам (20,8%), ніж навпаки (18,4%). В українській мові ситуація протилежна, зокрема, жінки дещо стриманіші в реалізації позитивної оцінки, ніж чоловіки (17,4%; 19,6%).

У пошуках можливих пояснень щодо зазначених вище кількісних відмінностей звернемося до характеру висловлювань похвали, реалізованих чоловіками та жінками у проаналізованих ситуаціях.

Як вже зазначалося вище, похвала – це вираження позитивної оцінки дій, вчинків або якостей адресата. Відповідно до визначення, а також згідно з аналізом фактичного матеріалу, виділено три тематичні групи, у межах яких яких реалізується похвала адресата.

– Досягнення, вчинки, успіхи:

(1) *“Mein Gott”, sagte er, “Herz?” “Ja”, sagte ich, “Herz”. “Ich werde Drohmer anrufen und ihn bitten, dich zu empfangen. Er ist der beste Herzspezialist, den wir haben”* (Böll, 1963, p. 163).

(2) – *А твоя яка рада, пане отамане? – вдався до курінного.*

– *Добре пан полковник розсудив* (Malyk, 1986, p. 131).

– Риси характеру, якості:

(3) “*Und wie verhielt sich Holger Schwed?*” “*Holger? Oh, ein netter Junge. [...]*” (Berndorf, 2001, p. 279).

(4) Пузир. *Процайте! Кланяйтесь начальниці гімназії – дуже приємна жінка* (Karpenko-Karyj, p. 9).

– Зовнішній вигляд:

(5) “*Ja, lieber Fernand*”, sagte Monsieur Gerber, “*nun haben Sie, was Platon die Lehr- und Wanderjahre nennt, hinter sich. Wie männlich Sie geworden sind!*” staunte er (Feuchtwanger, 1972, p. 268).

(6) – [...] Цими днями приїздила до мене *молодичка аж з московської редакції, гарна така, як учителька. Теж біографії хотіла... А в мене нема* (M'yastkivs'kyj, 1986).

Зазначена нижче таблиця ілюструє кількісний розподіл висловлювань похвали німецької та української вибірок відповідно до тематики похвали та гендерної приналежності адресанта і адресата (див. табл. 2).

Таблиця 2

Кількісна характеристика тематики похвали відповідно до гендерної приналежності адресанта та адресата

	Ж-Ж		Ж-Ч		Ч-Ж		Ч-Ч	
	Нім.	Укр.	Нім.	Укр.	Нім.	Укр.	Нім.	Укр.
<i>Досягнення, учинки, успіхи</i>	21 (38,8%)	16 (33,3%)	90 (44,3 %)	89 (53,6%)	84 (46,6%)	104 (55,6 %)	319 (59 %)	293 (53,1 %)
<i>Риси характеру, якості</i>	24 (44,4%)	25 (52 %)	103 (50,7 %)	72 (43,3%)	90 (50 %)	69 (36,8 %)	218 (40,3 %)	254 (46 %)
<i>Зовніш-ність</i>	9 (16,6%)	7 (14,5%)	10 (4,9 %)	5 (3,1 %)	7 (3,8 %)	14 (7,4 %)	3 (0,5 %)	4 (0,7 %)
Загальна кількість	54 (100 %)	48 (100 %)	203 (100 %)	166 (100 %)	180 (100 %)	187 (100 %)	540 (100 %)	551 (100 %)
<i>Досягнення, учинки, успіхи</i>	21 (38,8%)	16 (33,3%)	90 (44,3 %)	89 (53,6%)	84 (46,6%)	104 (55,6 %)	319 (59 %)	293 (53,1 %)
<i>Риси характеру, якості</i>	24 (44,4%)	25 (52 %)	103 (50,7 %)	72 (43,3%)	90 (50 %)	69 (36,8 %)	218 (40,3 %)	254 (46 %)
<i>Зовніш-ність</i>	9 (16,6%)	7 (14,5%)	10 (4,9 %)	5 (3,1 %)	7 (3,8 %)	14 (7,4 %)	3 (0,5 %)	4 (0,7 %)
Загальна кількість	54 (100 %)	48 (100 %)	203 (100 %)	166 (100 %)	180 (100 %)	187 (100 %)	540 (100 %)	551 (100 %)

Згідно з даними таблиці німецькомовні жінки найбільш гідними похвали вважають риси характеру та особисті якості як серед чоловіків, так і серед жінок (50,7%; 44,4%). Варто зазначити, що чоловіки-німці отримують похвалу дещо частіше (на 6,3%), ніж представниці протилежної статі:

(7) *"Ich finde ihn wundervoll", sagte sie und hob ihr Glas gegens Licht, daß es rubinfarbige Blitze schoß. – "Sind alle Italiener so nett?"* (Zuckmayer, 1996, p. 150);

(8) *Frau Sneganas lächelte Ilse an. "Ich sehe schon", sagte sie, "dass Sie ein vernünftiges junges Mädchen sind. Ich darf dem Zimmer ruhig den Rücken kehren, ohne befürchten zu müssen..."* (Konsalik, 1981, p. 185).

Для українок топ-темою похвали адресатів-жінок є також риси характеру (52%), а от чоловіки отримують позитивну оцінку більшою мірою за досягнення, вчинки та успіхи (53,6%):

(9) *Гальшка взяла сорочку і аж ахнула від захоплення, бо була та сорочка легесенька, мов місячний промінь, а така гарна, що очей не відведеш. Гальшка обняла сестру і поцілувала.*

– *Яка ж ти добра, сестро!* (Vynnychuk, p. 217);

(10) – *Але ж це не життя! Послухай, Надю, ну що ми без мужиків? Подивись! – Віра гордо відчинила двері на балкон, – балкон обшито склом, саморобна шафа охайно пофарбована, – ось, глянь, все це Саши! Подивись, як зроблено дверцята!* (Maksymenko, p. 254)

Тема успішності є другою по значущості для представниць німецької культури, зокрема досягнення жінки оцінюються співрозмовницею у 38,8%, а чоловіка – у 44,3%:

(11) *Seit Jahren. Es ziehen alljährlich Hofbeamte aus und fahren nach Italien, Griechenland, Spanien, um von ihrer Tugend, Schönheit und so weiter zu erzählen. Sie hat ein ganzes Hofamt dafür organisiert. [...]*

Er stammelte: "Ein ganzes Amt? Ein Großbetrieb".

Bewundernd bejahte die Zauberin: "Die Prinzessin versteht es. Sie kennt die Welt besser als ich." (Döblin, 1987, p. 88);

(12) *Wahrscheinlich hatte er nur die Zündung abgestellt gemacht. Der Motor lief. "Danke", sagte sie und lehnte sich aus dem Sitz zu mir herunter. Ihre Lippen flammten unhörbare Worte.*

"Sie sind ein erstklassiger Fachmann", sagte sie dann und fuhr an. (Remarque, 2002, p. 230).

В обох лінгвокультурах зовнішній вигляд жінки оцінюється співрозмовницею більш ніж в 10 разів частіше, ніж чоловіка (нім. 16,6% : 4,9%; укр. 14,5 : 3,1%). Така ситуація відображає особливості та вагу певних цінностей в житті жінки, зокрема важливе значення її привабливості у суспільстві, на відміну від чоловіка:

(13) *Nach dem Tanz stellte sie sich keuchend und schwitzend zu Inger. "Das war ganz toll", sagte Inger. "Du hast ganz prima ausgesehen. Der Ferguson hat vielleicht geguckt!" Carie atmete schwer.* (Posselt, 1981, p. 21)

(14) *ВАСИЛІВНА. Богдане, ти вже вибач мені, що так увірвалася... Я нічого не казати Галині, не бійся. Тільки от тобі скажу. Алла – непогана дівчина, вона професійно працює в модельному бізнесі, красуня, не заперечую, але карма в неї... якась дуже важка...* (Bahryana, p. 11)

Стосовно основної теми похвали чоловіків щодо адресата-жінки спостерігаємо деякі відмінності в німецькій та українській лінгвокультурах. Зокрема, згідно з аналізом фактичного матеріалу, німецькомовні чоловіки віддають перевагу рисам характеру та особистим якостям жінки (50%), на відміну від українців (36,8%), які хвалять жінок в основному за досягнення та успіхи (55,6%). Ця тема є найбільш актуальною у похвалі чоловіків-адресатів в обох лінгвокультурах (нім. 59%; укр. 53,1%):

(14) *"Das ist kein Problem", sagte er. "Grundmann hat mir eine Art Couch hier reinstellen lassen." "Das ist gut. Grüß Mario herzlich und richte ihm aus, ich komme vorbei, sobald ich kann." "Er ist wirklich sehr tapfer", murmelte Rodenstock und beendete das Gespräch.* (Berndorf, 2001, p. 117);

(15) Пузир [...] **Отакий у мене був колись чабан: як заспіває, то всі плачуть! Що ж, неграмотний, — а вже я його вивів би в діякони. Ай співав, ай співав! Як заведе, бувало, “Он з-за гори, з-за лиману”... А-а! Чудово співав!** (Карпенко-Каруї, р. 9).

Найменшої ваги чоловіки надають зовнішньому вигляду. Навіть зовнішність прекрасної половини надихає лише 3,8% німців та 7,4% українців. При цьому варто зазначити, що українки отримують похвалу від чоловіків на 3,6% більше, ніж представниці німецької культури. Похвала чоловічої зовнішності, висловлена чоловіками-адресантами, зустрічається в обох вибірках лише в поодиноких випадках:

(16) “*Die Hadaßka, die Tochter von Gerson Chefetz, sie ist aber wirklich schön*”, rief Abraham, “und ist erzogen worden bei ihrer Tante in Lemberg wie eine Grafentochter...” (Sacher-Masoch, 1989, р. 28);

(17) – *А то твої приятелі?*

Він підійшов до Спихальського. Той випнув груди, виструнчився. Німець поблажливо поплескав його по плечі також.

– **О, богатир! Геркулес!.. А цей? ... Ба? Ба?** (Malyk, 1986, р. 332).

Таким чином, як показав проведений аналіз, жінки – представниці німецької культури, понад усе цінують риси характеру та особисті якості. Українки ж розрізняють основні цінності чоловіків та жінок: для перших найважливішим вважають досягнення та успіхи, для других – риси характеру. Серед німецькомовних чоловіків топ-темами похвали жінок є риси характеру, чоловіків – досягнення та успіхи. Українці ж надають перевагу похвалі досягнень представників обох статей. Найменш продуктивною в обох лінгвокультурах є тема зовнішності.

References

- Bacevych, F. S. (2004). *Osnovy Komunikatyvnoyi Linhvistyky (Fundamentals of Communicative Grammar)*. Kyiv: Akademiya.
- Bahryana, A. (kein Datum). Rododendron (Phododendron). Von <http://kurbas.org.ua> abgerufen
- Berndorf, J. (2001). *Eifel-Wasser*. Dortmund: Grafit-Verlag.
- Böll, H. (1963). *Und Sagte kein einziges Wort*. Moskau: Verlag für fremdsprachige Literatur.
- Döblin, A. (1987). *Hamlet oder die lange Nacht nimmt ein Ende*. München: DtV.
- Dorn, K. (1996). *Lügen und Schweigen*. Berlin: Aufbau-Verlag.
- Feuchtwanger, L. (1972). *Narrenweisheit*. Berlin: Aufbau-Verlag.
- Karpenko-Karyj, I. (kein Datum). Xazyayin (Landlord). Von www.ukrcenter.com abgerufen
- Konsalik, H. (1981). *Sommerliebe*. München: GKV und Wilhelm Goldmann Verlag.
- M'yastkiv's'kyj, A. (1986). *Zhyto na Kameni (Rye on the Stone)*. Kyiv: Dnipro.
- Maksymenko, L. (kein Datum). Carysya (Tsarina). Von <http://www.poetryclub.com.ua> abgerufen
- Malyk, V. (1986). *Tayemnyj Posol (Secret Ambassador)*. Kyiv: Dnipro.
- Posselt, M. (1981). *Wohin gehörst du, Carie?*. Göttingen: Fischer.
- Remarque, E. M. (2002). *Drei Kameraden*. Köln: Kiepenheuer und Witsch.
- Sacher-Masoch, L. (1989). Der Judenraphael. In L. Sacher-Masoch, *Geschichten aus Galizien*. Berlin: Hrsg. von Adolf Opel.
- Tannen, D. (1994). *Gender and Discourse*. Oxford: Oxford University Press.
- Vilkova, O. Y. (2008). *Genderni Doslidzhennya: navch. posibnyk (Gender Studies: coursebook)*. Kyiv: IPK DSZU.
- Vynnychuk, Y. (kein Datum). Mal'va Landa. Von www.ukrcenter.com abgerufen
- Wellershoff, D. (2002). *Der Liebeswunsch*. München: btb-Verlag.
- Zuckmayer, C. (1996). *Vermonter Roman*. Frankfurt am Main: Fischer Verlag.

THE GENDER FEATURES OF THE EXPRESSIONS OF PRAISE IN GERMAN AND UKRAINIAN

Natalya Palamar

*Ivan Franko National University of Lviv
1, Universytetska St., Lviv, 79000, Ukraine
natalja.palamar@gmail.com*

The paper deals with the analysis of the gender features of praise expressions in modern German and Ukrainian. A number of communicative situations which pertain to gender have been selected with regard to the initiator and addressee of praise. The aim of the study was to offer a quantitative analysis of these cases, as well as to describe the thematic groups, according to which the praise expressions of the addressee are realized. Certain diverse selective preferences in the evaluated feature as the opposite gender desired traits in each language culture have been distinguished. Praise belongs to the speech strategies aiming at the implementations of the positive opinion and approval. Praise can be realized in different types of speech acts contributing to its overall positive aim. The two compared languages reveal an amount of divergence as to the typological features of their speech act of praise: sincerity, impartiality, spontaneity, non-conventionality, certain peculiarities of the temporal realization, the stimulating function as well as the factor of the presence or absence of the appraisal addressee in the communicative situation. Our research has shown the gender factor to be of relevance for the expression of praise. The utterances of approval are confirmed to be expressed in four types of situations singled out with reference to the gender affiliation of the author and recipient of praise as well as three referential media within which praise actually occurs: 1) accomplishments, deeds and progress; 2) features of characters, traits; 3) appearance. The collected corpus of examples makes it possible to conclude that female representatives of the German language culture tend to pay prevailing emphasis to the appraisal of the features of character or personal qualities in the male addressees of their praise. Ukrainian women would differentiate the features to be appraised in the assessment of males and females. The former, i.e. men are appraised primarily by their accomplishments and the latter by their features of character. German men are most likely to praise women for their traits of character, and men for their all possible accomplishments. Ukrainian men are shown to be verbally expressive on the achievements of both genders. In both language cultures the topic of appearance induces the least amount of praise on the part of the person expressing praise.

Keywords: gender, sex, cross-gender communication, praise expression, discourse, sender, addressee.